

Noha Vasadi Péter idén tölti be nyolcvanhatodik életévét, tekintete és mosolya irigylésre méltóan kortalan: egyszerre és szétválaszthatatlanul él benne a gyermek, a felnőtt és az idős ember. A legkomolyabb, legmélyebb dolgokról is úgy beszél, hogy jó kedélye kétségtelen jeleként időnként felnevet. Abból az alkalmából beszélgettem vele, hogy Kossuth-díjban részesült; erről azonban csak annyit mondott: tudja, hogy másképpen nem lehet, de a hivatalos ünnepeket nem neki találták ki. Úgy-hogy a fő téma maradt a költészet és a misztérium, valamint új verseskötete, amely nemsokára kiadónk gondozásában jelenik meg *Világpor* címmel.

Villám és homály

– *Hogyan viszonyul nálad egymáshoz a vers és a próza?*

– Mint a legtöbb fontos kérdésre, erre sem tudom a pontos választ. Annyit tudok, hogy a verseim magukon viselik a versírás előtti életem, a katonaiskolai és a háborús események éveinek nyomain. Belőlem a versek robbanásszerűen törnek ki. Nem mindig felkavaróak e szövegek, de teljesen váratlanul azt érzem, hogy írnom kell, ilyenkor gyorsan előveszek papírt, írószert, és máris jegyzetek. Nem tudom az okát, hogy miért van így. Nekem ez olyan, mint valami katonai parancs. Életemben a parancsszerű dolgok rendkívül jelentősek, s azt hiszem, ez a jelenség szoros, már-már biológiai összefüggésben van korábbi életemmel. Teljesen mindegy, hol vagyok, mit csinállok, mert ha jön, mintegy fölmerül az idegen-lét parancsa, elnézést kell kérnem, és írnom kell.

– *Akkor akár most is előfordulhat, hogy hirtelen jegyzetelni fogsz?*

– Lehet, előre nem tudhatom. A lényeg, hogy a dolog bent van, legbelül. Baromi mélységben. És nekem mindig onnan kell kibá-

nyásznom. Valami különös beszélgetés ez, amely semmi más-hoz nem hasonlítható. Ám ennél többet most nem is tudok erről mondani. Az esszék viszont a versekből indulnak el. Mert a jó versben van valami megoldatlan, valami rejtélyes kapcsolat. Nem oldódhat meg, különben nem is jó a vers. Azt hiszem, hogy a versnek a titokzatosságot mint pedig-rét magán kell hordoznia. Mert nem hajlandó az eszednek – éppúgy, mint a misztérium – meghódolni, hanem azt kívánja, hogy végső soron maradjon zárt.

– *De valakit mégis megnyit, különben lapos vagy zagyva volna.*

– Persze. Pilinszkynek van egy verse, amely mostanában nagyon izgat. A záró sorok így hangzanak: „az a bizonyos tabernákulum, / ami miatt, ami miatt.” Ezután következik az egész Pilinszky-féle titok.

– *E befejezés mit jelent szerinted?*

– Hogy az elmondhatatlant gondolta el. És azt is jelenti, hogy ennél többet nem hajlandó, de nem is tud közölni. A költészet titka bizonyos szempontból olyan, mint egy katonai titok.

Lehet, hogy kamaszkori léttapasztalatom ilyenformán is összefügg költői pályámmal.

– *Leventeként hol szolgáltál, és milyen hadműveletekben vettél részt?*

– Tizenöt éves koromban Sümegen hívtak be katonának az évfolyamtársaimmal együtt. Teljes hadi készületségben volt négy osztály, körülbelül száz-százharminc legény. Az általános mozgósításon már túl voltunk, s a leventét különféle csapatokba osztották be. Én a székely hadosztály maradékához kerültem. A székely hadosztály a gyeptvédelmet szolgáltatta. A hadosztály maradéka csupa vezérkarra szánt kamaszból állt, s az volt az elképzelés, hogy ők fogják majd alkotni a demokratikus hadsereg magját. A leventemozgalomnak volt egy belső köre, s leventetisztnak lenni már katonai rangot jelentett. Volt ott már olyan tizenhárom éves levente is, aki őrmesternek felelt meg. Nekem is tudomásomra hozta egy kitűnő tartalékos százados és magyar tanár, hogy a vezérkar felé irányítanak, ha hazajutunk. Én persze csak ábrándozni mertem arról, hogy hazakerülünk.

Apám is katona volt, öcsém is, bátyám is. Az öcsém Kőszegen volt cöger-kadét, a bátyám a kassai repülőakadémián tanult. Az apám vezérkar mellé beosztott főtiszt volt. Nem a harc, az átmentés volt a fő cél, már a jövőben gondolkodtak. Mentettük az anyagot és a legénységet. Ezt vezérelt araszolásnak nevezték. Előfordult az is, hogy tűzpárbajba kerültünk. Bajorország közepe táján az volt a feladatunk, hogy zuhogó esőben egy hegyre jussunk fel, és adjunk jelet a közeledő francia vagy amerikai páncélosoknak, akárhogyan, csak jeleznünk kellett. Nem tudtuk, hogy pontosan hol járunk, csak azt, hogy a következő helység Reute. A bécsújhelyi bombázást rövidebb korábban éltük át a helyi pályaudvaron. Miközben zuhogott, és hideg, sáros idő volt, egy koncentrációs táborba nyomultunk be, amelyet éppen felszámoltak a németek. Egyszerűen lelőtték a betegeket és azokat, akik már mozogni sem tudtak. Ezt nem tűrhettük, de azzal is tisztában voltunk, hogy csak másfél óránk van feladatunk teljesítésére. Egy hadnagy átment az út túlsó oldalára, mi a fák alatt vonultunk. Megpillantottam egy haldoklót, és láttam, hogy erősen vérzik, száll ki belőle az élet. Több lövést is kapott, nem volt esélye. Megakartam itatni. Rossz németiséggel azt mondta: „Csak löni!” Aztán meghalt. Azt hitte, német vagyok, pedig amerikai páncélsisak volt rajtam, mert éppen ezt találtam, és a géppisztolyom is amerikai volt, egy Tommy gun. Ezután hatalmas káromkodások közepette elhatároztuk, hogy elkapjuk a németeket. Ekkor olyasmit láttunk, ami életem egyik legborzalmasabb

élménye. Egy német lovas bontakozott ki az esőből, s a kápájához kötött madzagot aggastyán arcú gyerekek fogták. Facipőben tocsogtak a sárban, végletekig kiéhezve, elcsigázva. Sírni sem volt erejük. Az ilyen látvány feldolgozhatatlan, hordozni kell. A hadnagyunk, Alitis Kristóf nagyszerű ember volt, kivette a pisztolyát, és megfenyegette a németet, hogy lelövi, ha nem engedi el a kilenc gyereket. A német megrántotta a vállát, és odadobta a madzagot. Nem messze volt egy hosszúka épület, s bokrok közül alighanem apácák figyeltek. Odavezettük hozzájuk a gyerekeket. Olyan természetességgel tettük a dolgunkat, mintha takarítanánk. Aztán időben felértünk a hegy tetejére.

– *Megmenekültek a gyerekek?*

– Másnap egy bajtársunkat visszaküldtük a hosszúka épületbe, s ő megtudta, hogy a gyerekek kaptak enni-inni, meg ruhát, tehát valószínűleg megmenekültek, de hogy később mi lett velük, nem tudom. Nem akarom azt mondani, hogy ezek az embertelen történetek szükségesek a költészethez, de nyomaik fel-felbukkannak a verseimben. Tizenhat évesen tudomásul kellett vennem, hogy a kegyetlenség az úr. Emlékszem, iszonyatos volt az amerikai Sherman harckocsik csörgése is. Már mesziről felismertük a hangjukat. Ezek két löveges, két géppuskás harckocsik voltak, ráadásul – a pszichológiai hadviselés részeként – feketére voltak festve. De a pokolian tragikus pillanatok mellett voltak pokolian vicces momentumok is. Egyszer szereztünk NSU motorkerékpárokat, s ezekkel száguldoztunk. Találtunk egy amerikai Liberatort, amely

lezuhant az erdőben, berendeztük, odamentünk tanulni, beszélgetni. Aztán az egyik bajtársunk, Vitos Gyuri azt mondta: furcsa egy erdő ez, túl tökéletes, nézzük meg. Hatalmas rejtőfüggönyt találtunk, szétnyitottuk, és ott állt nyolc-tíz vadonatúj stuka. Fetrengtünk a röhögéstől. Nem volt benzin, nem tudtak mit tenni a németek, elrejtették és ott hagyták a zuhanóbombázókat. Persze mi sem tudtunk mit kezdeni velük.

– *Hogy szabadultál meg a katonaságtól?*

– Elsősorban a hitem által. De más is kellett hozzá. Amikor visszaértünk Budapestre, a megpróbáltatások folytatódtak. Elismerés helyett nyomozók vallattak bennünket, bár nem brutálisan, inkább kissé dilettáns módon. Az egyik nyomozó megvádolt, hogy SA-s vagyok. Azt mondta nekem: „Maga SA-s volt, látom a hónalján.” Az SA-soknak ugyanis oda volt beütve a számuk, ezt cigaretta- és taparázssal égették ki. Nekem viszont egy jó nagy furunkulusom volt, amit a bajtársaimnak ki kellett égetniük. A nyomozó kiparancsolt a pályaudvari vécébe. De aztán délután elengedtek. Ha semmit sem értettünk is az egészből, akkor is dörzsölten viselkedtünk, mert mérlegeltünk. Ez olyan magatartás volt, amit civil ember nem ismerhet. Olyasmit csináltunk, amit sosem tanultunk. Megtanultunk ugyan harcolni, de nem ez volt a lényeges, hanem a begyakorolt szakszerűség. Vagy az, hogy hogyan kell valakit ártalmatlanná tenni. Persze nem az ölés a döntő, hanem az odaillő mechanikus stratégia. Szavak nélkül pillanatok alatt kellett eldöntenünk, mi lesz a jó. Egyszer fiatal német katonákat találtunk, magyarul beszéltek.

Odakiabáltunk nekik: „Magyarok vagytok?” „Igen. Visznek minket Berlin védelmére.” Fasor alatt vonulva leptük meg a németeket, egyből megadták magukat, a legtöbben elhúztak, mi meg kiszabadítottuk a fiúkat. A német őrmester azt mondta, szövetségesek vagyunk, erre a mi parancsnokunk helyesbített: voltunk. Másfél órát adtunk nekik, hogy eltűnjenek. Közben már hallatszott a Shermanok csörömpölése. Minden mozzanatnak megvolt a jó felkészültséget igénylő válasza. Rögtön és jól kellett cselekednünk, de nem kegyetlenül. A kegyetlenség a vereség kezdete. Az győz, aki pontosan tudja, mit akar, jól hajtja végre, és hamar lezárja az ügyet. Ezt tanultuk. A katonai lét feltétele az is, hogy a fegyelem belső erővé váljon. Ha nem válik erénnyé, akkor értelmetlen. A tisztjeink kiváló tanárok is voltak. Ha találtunk egy elhagyott házat, és voltak ott könyvek, már meg is kezdődhetett az óra. A háború után érettségiztünk le, UNNRA-érettségít kaptunk. Az UNNRA az Európát megszálló szövetséges hadsereg ellátóközpontja volt, de a lakosságról is gondoskodott, élelemmel, gyógyszerekkel, sőt könyvekkel is segített talpra állni. Nietzsche írásaival is akkoriban ismerkedtem meg mélyebben, épp jókor, tehettem hozzá ironikusan.

– *És mit szólsz ahhoz, hogy Nietzsche szerint a kereszténység a legnagyobb csapás, amely a fehér fajt érthette?*

– Ilyesmit mondtak már a keresztény ókorban is, úgyszólván ezen nem háborgok. Nietzsche nagy gondolkodó volt, érzem a zsenialitását. Azt a sokat emlegetett feltételezést is nevetségesnek tartom, hogy a náciizmus alapját ő

fektette le. Nietzschét azért sem volt nehéz olvasnom, mert már akkor is fenntartottam azt a helyet, ahonnan az ember elkiálthatja ellenvetéseit. Éppen ez a szabadságom az, ami miatt egyes keresztények kerülnek, a nem keresztények pedig provokálnak. Én meg csak nevetek. Nem orcátlanul persze, csak elnézően és magamban.

– *Pilinszkyt a mesterednek tartod?*

– Sosem akartam őt követni. A hasonlóságoknál a különbségek sokkal fontosabbak. Én mást élek meg. Az világos, hogy mindketőnkre döntő hatással volt az Evangélium. Pilinszky emberként és költőként egyaránt lenyűgöző jelenség volt. Akár kimondott valamit, akár nem. Könnyű volt őt megszeretni. Zseni volt. Egy zseni közvetlen közelében lenni hallatlan élmény. Roppant érzékenységről és rendkívüli szellemi-lelki erőről tett tanúságot. Sosem fecsegett. Mindig arról beszélt vagy írt, ami legbelül történt benne. Nagyon érezte a Krisztusi dráma paradox voltát.

– *A forrongó belső történet kifejezése a te költészetednek is feltűnő sajátossága.*

– Lehetséges. Igyekszem befojadó lenni. Ennek látszólag ellentmond, hogy azt hiszem, renitens típus vagyok, és gyakran ellenkezem. Mindig is volt bennem valami nagy ellenérzés a társadalmi konvenciókkal szemben. A nagyapám európai hírű botanikus volt, időnként megszólták a furcsaságai miatt, pedig a különállása ellenére sem volt különc, csak tudós személység. Nagyon közel álltunk egymáshoz. Kontrában élek, ahogy egyik versemben írtam. És a kontrákkal sokszor egyetértek. Az együttérzés legalább olyan

fontos, mint az ellenállás. Minden munkahelyemen az volt a baj velem, hogy az voltam, ami. Nem tudtam megtagadni önmagam. De minden elbocsátás után jobb helyzetbe kerültem. Az a kérdés, hogy az ember minek áll ellen, és minek nem, és miért. Létem alapja a szeretet. Az egyetlen valóság.

– *Ha most visszaértünk a misztériumhoz, hadd kérdezzem meg, kiadás előtt álló köteted egyik versének befejezése mit jelent: „kiszabadulva / arany foglalatából / egy villám meglepett.”*

– Püspökszentlászlóra igyekeztem Fülep Lajos-ügyben, és Zengővárkony közelében, egy dombra lecsücsülve, hirtelen megértettem valamit, ami a leglénnyegemet érintette, de aztán újból a sötétbe süllyedt. A villám a hitem. S amíg arany foglalatban van, nem érzékelhető. Nem a dogmákról van szó, a dogma, mondjuk, konklúzió, a hit pedig akkor hit, ha létforma. Megértettem, hogy a hit sokkal több, mint amit tudhatunk róla. A hit homályos is, s emiatt támadható, de nem győzőm hangsúlyozni, hogy az ellenvetéseket mindig komolyan kell venni.

– *Jól látom, hogy nálad a villám és a homály szinonima?*

– Rátapintottál. Az egyik igazolja bennem a másikat. Számomra nincs olyan világosság, amelyben nincs homály. Minél vakítóbb a világosság, annál inkább vele jár a homály. Az igazi világosság a maga teljességében nem jelenik meg, beburkolódik. Az igazi homály pedig jelzi, hogy sokkal több, mint homály, s akkor egyszer csak megvillan.

– *És az emlékezetes Kétsorosod mire vonatkozik? „Csöndes tűz az esője. / Tartsd bele arcod.”*

– Ez is a hitre vonatkozik.

– És kinek vagy minek az esőjéről van szó?

– Istenéről. Isten esőzik. Az a szép, amikor se a létét, se a nemlétét nem kell állítanom. Mindazonáltal lennie kell egy olyan megnevezhetetlen csúcshoz, amely felé minden törekszik, de amely mindennek a forrása is. A villám éppen ezért hagyja el az arany foglalatot. Ebben az esetben az ellenállás csak félrevihet. A megértés az egyik legnagyobb emberi teljesítmény. Az értés nem csak az értelem kérdése, mert a dolognak meg kell járnia a maga belső útját. A legmélyebb szeretet az,

amikor úgy hallgatom, amit mondasz, mintha én beszélnék. Ráadásul óriási létfelöltség, hogy bárhová mehetek, amerre csak akarok. Fel kell nyitnom magamban a sorompókat, különben beszűkülök. Volt egy karthauzi szerzetes barátom, aki mindig másként viselkedett, mint ahogy elvárták tőle. Ha például szentegimádást végzett, órák hosszat csak ült. Aztán fölállt, meghajolt, és elment. Egy újságíró egyszer megkérdezte tőle, hogy ilyenkor mit csinál. Azt felelte: „Amit kell. Semmit.” Semmit se csinált. Láttam, hogy a barátom teljesen

ott van, miközben nincsen ott. A valóság az ürességében a leggazdagabb.

– Idős éveid alatt mennyit változott a létszemléleted?

– Már fiatal koromban is hasonlóan láttam a dolgokat, de az kétségtelen, hogy az idő sokat finomít az ember gondolkodásán. Hagyom dolgozni a struktúráimat. Semmi különösét nem csinállok, gondozom gyengélkedő feleségemet. Szeretből élek. Gyerekkoromban is így volt. Közben jönnek a versek. Ez épp elég életprogramnak.

Tornai Szabolcs

